

Region Gotland
regiongotland@gotland.se

2023-10-24
Dnr SI 2022:8458

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Wisbygymnasiet 5
med Region Gotland som huvudman

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Wisbygymnasiet 5 avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes den 26 september samt den 2 oktober 2023 av utredarna Therése Tunek och Maria Larsson.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Wisbygymnasiet består av fem enheter som tillsammans ansvarar för utbildningen av cirka 1600 elever. Varje enhet leds av en rektor. Vid Wisbygymnasiet 5 bedrivs

utbildning inom samhällsvetenskapliga programmet, VVS- och fastighetsprogrammet samt vid sjöfartsutbildningen. Denna enhet har ansvar för 308 elever vid tiden för granskningen, där 260 av dessa läser det samhällsvetenskapliga programmet.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Wisbygymnasiet 5 i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Rektorn och lärarna i alla ämnen behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas och i det arbetet ta del av relevant sakkunskap.
- Rektorn, tillsammans med lärarna, behöver se till att undervisningen omfattar olika sätt att söka information, såväl på internet som i databaser, i bibliotek och i tryckt material.
- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den **2024-03-07** redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Granskningen visar att det genomförs många insatser på Wisbygymnasiet för att lärarna ska kunna hålla sig uppdaterade kring både den tekniska utveckling som sker men även gällande samhällsutvecklingen i stort, i relation till källkritik. Det framkommer också att lärarna till viss del samarbetar med varandra för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt, men att ett övergripande samarbete saknas och att skolbibliotekarien inte inkluderas i arbetet.

Granskningen visar också att det varierar i vilken utsträckning ett källkritiskt förhållningssätt genomsyrar undervisningen beroende på vilken lärare som bedriver undervisningen eller vilka kurser eleverna tar del av. Det varierar även om undervisningen innehåller teoretiska resonemang och praktiska exempel av granskningar

och tolkningar av information. Undervisningen tar till viss del upp informationssökning i olika källor men saknar andra delar som är relevanta i ett källkritiskt förhållningssätt.

Granskningen visar att det även varierar om lärarna utformar uppgifter där eleverna får tillämpa det källkritiska förhållningssättet. Det varierar även om och hur lärarna bidrar med stödstrukturer för att eleverna ska kunna agera källkritiskt och det framgår av granskningen att den utvecklande feedbacken på hur eleverna agerat källkritiskt kan utvecklas.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det genomförs många insatser på Wisbygymnasiet för att lärarna ska kunna hålla sig uppdaterade kring både den tekniska utveckling som sker men även gällande samhällsutvecklingen i stort, i relation till källkritik. Det framkommer också att lärarna till viss del samarbetar med varandra för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt, men att ett övergripande samarbete saknas och att skolbibliotekarien inte inkluderas i arbetet trots att det finns en biblioteksplan som innehåller delar om källkritik i samarbete med ämnen.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna till viss del strävar efter att hålla undervisningen i källkritik uppdaterad. På skolan genomförs flertalet insatser för att uppdatera både lärare och elever till exempel gällande samhällsutvecklingen i relation till källkritiska frågor. En insats är den aktuella utställningen "Rädd eller beredd" som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och andra myndigheter står bakom, som handlar om hur omvärlden kan tänkas vilja påverka. Eleverna får även ta del av en föreläsning om informationspåverkan som Myndigheten för psykologiskt försvar står bakom, som ska efterarbetas i undervisningen även om det ännu inte bestämts hur. På skolan har även elever på andra enheter fått ta del av "Delbart" som handlar om vad man delar på sociala medier, som Polisen är ansvarig för, och denna insats ska genomföras på hela skolan. Det framkommer dock få exempel på hur lärarna själva gör för att uppdatera sig kring utvecklingen av källkritik även om några lärare läser vetenskapliga artiklar, böcker och fackliga tidningar. Några lärare vet vilka forum eleverna använder sig av och hur de fungerar, och någon lärare har använt sig av det i undervisningen. Eleverna konstaterar att lärarna inte gjort någon undersökning av vilka forum de besöker och att lärarnas kunskap snarare beror på att de har barn i elevernas ålder. Rektorn konstaterar att det skiljer sig åt mellan lärarna i hur uppdaterade de är. Frågor som rör den tekniska utvecklingen diskuteras främst i lärarnas ämnesgrupper och de håller på med att ta fram en gemensam strategi kring hur lärarna ska hantera AI, men rektorn konstaterar att det framför

allt handlar om AI i relation till fusk snarare än i relation till källkritik. Diskussionerna har inte resulterat i något gemensamt förhållningssätt i relation till källkritik, men resultatet har hittills blivit att elevernas möjlighet att vara källkritiska istället begränsas eftersom de får skriva uppgifter via låsta ytor, och då inte har möjlighet att söka egen information.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det finns ett visst samarbete lärarna emellan för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Av intervjuer framkommer att lärarna samarbetar i sina ämnesgrupper och att de då diskuterar frågor om källkritik och vad undervisningen ska behandla. I historia har lärarna till exempel tagit fram ett gemensamt undervisningsområde som utgår från historiska källor medan lärarna i svenska fokuserat på hur eleverna ska källhänvisa och referera och sambedömning av detta. Däremot saknas ett övergripande samarbete mellan lärare i olika ämnesgrupper för undervisningen i källkritik även om de visserligen arbetar ämnesövergripande ibland. Det framkommer dock att undervisningen i källkritiskt förhållningssätt skiljer sig åt även inom samma ämne, beroende på vilken lärare som ansvarat för kursen. Det finns dock en plan för källkritik som är gemensam för skolan som alla lärare känner till och som även Skolinspektionen tagit del av. Enligt lärarna är planen övergripande och utgår från material från Skolverket. Planen innehåller till exempel ett antal frågor som skulle kunna användas för att granska och värdera material, men eleverna känner inte igen dessa. Enligt lärarna är planen allt för allmän vilket gör att de med lätthet uppfyller det som står och att de därför inte använder planen i undervisningen. På skolan finns en biblioteksplan där det även ingår moment av källkritik, men den är inte är känd av lärarna. Vissa moment i planen omsatts inte i praktiken även om eleverna ges en introduktion och lär sig hitta i biblioteket samt får ta del av insatser riktade mot gymnasiearbetet i år 3 för elever på studieförberedande program. Enligt rektorn finns väldigt många planer på skolan vilket gör att de kanske inte till fullo är förankrade bland lärarna.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Granskningen visar att det varierar i vilken utsträckning ett källkritiskt förhållningssätt genomsyrar undervisningen, beroende på vilken lärare som bedriver undervisningen eller vilka kurser eleverna tar del av. Det varierar även om undervisningen innehåller teoretiska resonemang och praktiska exempel av granskningar och tolkningar av information, trots att många exempel finns. Undervisningen tar till viss del upp informationssökning i olika källor men saknar andra delar som är relevanta i ett källkritiskt förhållningssätt.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att det varierar i vilken utsträckning ett källkritiskt förhållningssätt genomsyrar undervisningen beroende på vilken lärare som bedriver undervisningen eller vilka kurser eleverna tar del av. Det framgår att vissa kurser genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt där källor och hanteringen av dem är en viktig del av kursens innehåll. I andra kurser ligger fokus mer på att eleverna ska källhänvisa korrekt, och på hur eleverna använder sig av informationen i den text som de ska skriva snarare än att granska och värdera informationen ur ett källkritiskt perspektiv. Som nämnts ovan genomförs vissa insatser över hela skolan som uppmärksammar och aktualiserar behovet av ett källkritiskt förhållningssätt. Lärarna nämner också några exempel där behovet av källkritiskt förhållningssätt åskådliggörs, även om några är från undervisningen i år 3, såsom desinformation och influencers budskap. Eleverna på det studieförberedande programmet uppger att undervisningen innehåller mer källkritik i år 2 än i år 1. I år 1 uppmanade lärarna dem att tänka källkritiskt men utan några förklaringar eller genomgångar om vad det innebär. Eleverna uttrycker att de inte lärt sig något nytt angående källkritik på gymnasiet och att det som varit mest intressant var när läraren i samhällskunskap tog upp algoritmer. Några elever säger också att det inte är intressant att arbeta med källkritik även om den alltid finns med eftersom lärarna påminner dem om det. Även eleverna på de yrkesförberedande programmen håller med om att de framför allt uppmanas att tänka källkritiskt, snarare än att ha genomgångar eller visa hur källkritisk granskning och värdering kan gå till. De uppger att inslag av källkritik varit mer närvarande i vissa ämnen och för vissa lärare, och även om de båda elevgrupperna läst samma ämne/kurs skiljer sig innehållet och undervisningen i källkritik åt.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att det varierar om undervisningen innehåller teoretiska resonemang och praktiska exempel av granskningar och tolkningar av information. Lärarna ger exempel på att de använt flera olika källor inom samma arbetsområde, som till exempel i religion i förhållande till vetenskap, för att eleverna ska granska de olika argument som framförs. Flera exempel kommer dock från andra lärare än de intervjuade eller från undervisningen i år 3. Eleverna på det studieförberedande programmet uppger ändå att de har fått i uppgift att granska argument i syfte att förbereda sig inför en debatt. Det har däremot inte eleverna på yrkesförberedande programmen fått och de uttrycker också att undervisningen ofta utgår från läroboken och inte innehåller resonemang om informationen är trovärdig. De ger dock ett exempel på att de resonerat kritiskt i relation till faktainnehållet i naturkunskapskursen som tog upp pseudovetenskap. Båda elevgrupperna uppger att lärarna förutsätter att eleverna redan kan granska och värdera trovärdigheten i olika källor. Eleverna på yrkesförberedande program har ändå fått det presenterat för sig av en lärare vid ett tillfälle under sin gymnasietid, vilket inte de andra eleverna fått. Eleverna på yrkesförberedande program har även fått ta del av material från Statens

medieråd som beskriver ett falskt scenario och hur detta är uppbyggt, för att få verktyg att kunna genomsöka falsk information. Eleverna på studieförberedande programmet uppger att de i samhällskunskap pratat lite om desinformation och tittat på om en källa är trovärdig vid ett tillfälle, då läraren visade hur de kunde avgöra det. Enligt eleverna har undervisningen dock i övrigt inte innehållit resonemang om hur det går att avgöra om en källa är trovärdig. Däremot ger lärarna flera exempel på hur undervisningen tar upp prövningar av om information är relevant och trovärdig och säger att det ingår i alla ämnena. I engelska har de till exempel tagit upp hur så kallade trollfabriker sprider falska nyheter, vilket togs upp i undervisningen i samband med att sådana nyheter varit aktuella. Lärarna har även använt sig av andra sorters källor såsom filmer från Youtube och analyserat det som sägs. Undervisningen har även tagit upp influencers och granskat de argument som de använder, spelfilmer och vilken världsbild de förmedlar, och hur framförande, ljussättning och så vidare påverkar. Uppfattningarna skiljer sig även mellan elever inom ett och samma program, när det gäller vilka källkritiska begrepp som tagits upp i undervisningen. Eleverna som läser historia som inriktningskurs inom samhällsprogrammet känner till begrepp som tendens, beroende, tid och syfte, vilket inte de andra eleverna som läser andra inriktningar känner till. Lärarna uppger att de använder sig av flera olika begrepp men att undervisningen många gånger utgår från källkritiska frågor istället, som vem som har skrivit texten och varför, vilket gör att begreppen inte alltid används.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar att undervisningen till viss del tagit upp informationssökning i olika källor men saknar andra delar som är relevanta i ett källkritiskt förhållnings-sätt. Det framkommer i intervju med lärarna att det kan vara svårt för elever att söka information och att de ofta använder sig av lättillgänglig information på internet. I skolenhetens biblioteksplan ingår informationssökning i den insats som eleverna får ta del av inför gymnasiearbetet i år 3, på de studieförberedande programmen. Inför gymnasiearbetet kan bibliotekarien ge eleverna tips på hur de söker information på ett bra sätt. För eleverna på yrkesförberedande program finns inget motsvarande, även om alla elever i år 1 får lära sig att hitta i biblioteket och låna böcker. Lärarna hänvisar till bibliotekariernas insats och säger att eleverna då får reda på varför till exempel Nationalencyklopedin är en pålitlig källa. Någon lärare uppger att hen går igenom hur eleverna kan söka information i en bok, men det sägs också att eleverna inte kan alfabetet och därmed har svårt för att använda sig av register. Enligt eleverna har undervisningen inte behandlat hur de kan söka information i bibliotek och databaser, och de använder inte heller böcker för att söka information även om de i grundskolan lärde sig att sökläsa och använda register. När det gäller sökningar på internet uppger lärarna att de uppmanar eleverna att använda fler ord, synonymer och söka på engelska vilket också eleverna känner igen. Däremot säger eleverna också att lärarna inte tagit upp hur de kan förfina

sina sökningar så att de blir mer exakta. Visserligen framkommer att undervisningen på båda programtyperna tagit upp algoritmer och på studieförberedande program även filterbubblor och hur de fungerar, genom till exempel att visa film från Utbildningsradion och resonera om det. Enligt eleverna visade filmerna även hur de kan söka på olika sätt och hur de kan avgöra om källan är bra. Däremot säger eleverna att undervisningen inte tagit upp hur de kan komma ur flödet som algoritmerna styr in dem i. Enligt eleverna har undervisningen inte heller tagit upp hur de kan söka information om en bild och ta reda på en bilds ursprung. Det framkommer att det skiljer sig mellan eleverna om de vet hur man gör bildsökningar, men de som vet har lärt sig det själva. Enligt rektorn får eleverna som läser inriktningen Medier, kommunikation och information på samhällsprogrammet mer specifik undervisning om bilder och hur dessa kan manipuleras.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att det varierar om lärarna utformar uppgifter där eleverna får tillämpa det källkritiska förhållningssättet. Det varierar även om och hur lärarna bidrar med stödstrukturer för att eleverna ska kunna agera källkritiskt och det framgår att den utvecklande feedback på hur eleverna agerat källkritiskt kan utvecklas.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att det varierar om lärarna utformar uppgifter där eleverna får tillämpa det källkritiska förhållningssättet. Både eleverna och lärarna uttrycker att det skiljer sig från ämne till ämne hur eleverna ska använda sig av källor i de uppgifter som de arbetar med. Enligt läraren i naturkunskap brukar eleverna få en uppgift där det ingår källkritisk granskning vilket även är fallet i flertalet uppgifter som eleverna får i historia, samhällskunskap och engelska. I uppgifter i svenska ska eleverna däremot enbart redogöra för vilka källor de använt sig av. Enligt lärarna i de flesta ämnena innefattar uppgifterna att eleverna ska söka information, även om lärare i ämnet svenska ofta ger eleverna de källor som de ska använda sig av. Både eleverna och en av lärarna beskriver en uppgift som eleverna arbetat med som innebär att eleverna skulle söka information på internet för att se hur deras flöde ändrades utifrån sökningarna, och att de sedan skulle använda informationen när de skrev sin uppgift. Enligt lärarna varierar det om uppgifterna innehåller olika sorters källor, även om de i gymnasiearbetet kräver att eleverna ska använda både böcker och andra typer av källor. Vidare beskriver lärarna att det visserligen varierar mellan ämnena, men att det finns en progression i de källkritiska uppgifterna under gymnasietiden. Detta genom att eleverna behöver ha större krav på de källor som de använder sig av, och att de i år 3 inte kan använda sig av Wikipedia längre. En av lärarna uppger också att den första källkritiska uppgiften är en liten

separat övning och att de källkritiska inslagen därefter blir större och eleverna behöver bli mer självständiga i sitt agerande allt eftersom. Eleverna uttrycker dock att de inte märkt att svårighetsgraden på de källkritiska uppgifterna har ökat.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att det varierar om och hur lärarna bidrar med stödstrukturer för att eleverna ska kunna agera källkritiskt. Enligt eleverna på de yrkesförberedande programmen får de en lista på vad som ska ingå i uppgifterna i engelska, där även källkritik ingår. De kan även få förslag på källor som de kan använda av läraren. Eleverna nämner inget annat ämne där de fått stödstrukturer att använda sig av för att kunna agera källkritiskt. Eleverna känner inte heller igen skolans plan för källkritik även om de tycker att frågorna påminner om de som de använt sig av i svenska under år 1. Enligt eleverna på det studieförberedande programmet har de inte fått några stödstrukturer att förhålla sig till när de ska agera källkritiskt. Lärarna brukar inte heller styra vilka källor de ska använda sig av förutom i svenska då eleverna får de källor som de ska använda sig av. Enligt lärarna i svenska beror detta på att de ska kunna bedöma elevernas referattekunik, vilket gör att det inte är fokus på att utveckla elevernas källkritiska förmågor.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att lärarna inte ger eleverna utvecklande feedback på hur de agerat källkritiskt. Enligt eleverna på de yrkesförberedande programmen får de återkoppling på om de använt sig av "dåliga" källor, och att lärarna då säger att de kunde använt sig av en bättre källa, vilket gör att det enbart är när det finns brister i hur eleverna valt källor som de får kommentarer. Eleverna på det studieförberedande programmet uppger att de får lite feedback överhuvudtaget, och ingen feedback alls gällande källkritik. Lärarna följer inte upp vilka källor som de använt sig av. Eleverna efterfrågar mer feedback som visar vad som är bra och dåligt gällande källkritik så att de kan komma vidare i sitt källkritiska agerande. Däremot uppger några av lärarna att de kommenterar hur eleverna arbetat med uppgiften och om de varit källkritiska. Några av lärarna säger att de använder sig av betygskriterierna för att ge feedback, men det framgår inga exempel på hur de ger eleverna utvecklande feedback som innehåller råd för hur eleverna kan utveckla sina källkritiska ställningstaganden.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Rektorn och lärarna i alla ämnen behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas och i det arbetet ta del av relevant sakkunskap.

Granskningen visar att den samverkan som finns mellan lärare på skolenheten gällande undervisning i källkritiskt förhållningssätt framför allt sker inom ämnesgrupperna. Det finns vissa gemensamma rutiner som till exempel planen för källkritik och en biblioteksplan men dessa används inte på grund av att de antingen är för allmänt hållna eller okända bland lärarna.

Skolinspektionen rekommenderar därför att rektorn, lärarna och skolbibliotekarien systematiskt samverkar för att skapa en strategi för undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. En startpunkt kan vara att kartlägga, och på så vis synliggöra, det arbete som redan genomförs nu och inom vilken del av elevernas utbildning det sker. Utifrån kartläggningen kan lärarna och rektorn gemensamt formulera hur undervisningen, både i olika ämnen och genom samarbeten mellan olika ämnen, ytterligare kan öka möjligheterna för eleverna att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Det kan också ge möjlighet att fördjupa det källkritiska arbetet och än mer förankra det i respektive ämnes kunskaper och vetenskapliga traditioner. Dessutom rekommenderar Skolinspektionen att Wisbygymnasiet 5 mer systematiskt använder sig av relevant sakkunskap, som till exempel skolans bibliotekspersonal, och till exempel omsätter och fördjupar de moment som redan finns i biblioteksplanen. Ett sådant samarbete kan ge lärare bredare och djupare insikt i vad arbetet med källkritiskt förhållningssätt kan omfatta. Samarbetet med skolbiblioteket bör också struktureras så att det omfattar alla elever. Det bör också innehålla möjlighet för lärare att få stöd i att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt av skolans bibliotekspersonal.

- Rektorn, tillsammans med lärarna, behöver se till att undervisningen omfattar olika sätt att söka information, såväl på internet som i databaser, i bibliotek och i tryckt material.

Granskningen visar att undervisningen visserligen tagit upp olika aspekter av sökningar på internet men att andra delar saknas såsom sökningar i databaser och bildsökningar. Vissa insatser genomförs i samband med elevernas gymnasiearbete men dessa är riktade till elever på studieförberedande program. Det finns ingen motsvarighet för elever på yrkesförberedande program. Även om eleverna vet hur man gör för att söka till exempel i en bok så uppger lärarna att undervisningen kan utvecklas när det gäller informationssökning.

Skolinspektionen rekommenderar att lärarna utvecklar undervisningen i källkritiskt förhållningssätt för att eleverna ska kunna söka information medvetet. Undervisningen behöver omfatta sökning av och i olika sorters källor, såväl tryckta som digitala, samt bilder, film och multimediala källor, utifrån olika syften. Dessutom behöver undervisningen omfatta olika sätt att söka, såväl på internet som i databaser, i bibliotek och i tryckt material, men också att söva i den rika informationsmängd som finns tillgänglig.

- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Granskningen visar att eleverna endast i begränsad utsträckning får återkoppling på hur de har agerat källkritiskt i arbetet med sina uppgifter. Den återkoppling som ges avser främst vilka källor som eleverna använt sig av och inte hur eleverna gått tillväga när de sökt och granskat information och inte heller hur eleverna kan förbättra och utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna framöver ger återkoppling till eleverna gällande hur de ska utveckla sitt källkritiska agerande när det gäller att söka, granska och värdera information. Detta kan med fördel ske genom att återkoppla till de stödstrukturer som eleverna bör få när de ska arbeta med en uppgift. Dessa stödstrukturer bör på ett tydligt sätt visa hur eleverna förväntas arbeta i de olika ämnena med det källkritiska perspektivet utifrån samtliga aspekter, att söka, granska och värdera information i olika sorters källor.

På Skolinspektionens vägnar

X Arne Hellmark

Beslutsfattare
Signerat av: Arne Hellmark

X Maria Larsson

Föredragande
Signerat av: Maria Larsson

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även utredare Therése Tunek deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- Två lektionsobservationer
- Två gruppintervjuer med elever
- En gruppintervjuer med lärare och skolbibliotekarie
- En intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 2: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde 1: <i>Rektorn och lärarna i alla ämnen behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas och i det arbetet ta del av relevant sakkunskap.</i>
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
Utvecklingsområde 2: <i>Rektorn, tillsammans med lärarna, behöver se till att undervisningen omfattar olika sätt att söka information, såväl på internet som i databaser, i bibliotek och i tryckt material.</i>
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
Utvecklingsområde 3: <i>Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.</i>
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?